

Mihail Diaconescu, *Sacrificiul*, Editura Magic Print, Onești, 2010, 759 pp.

Sacrificiul – paradoxala jertfă spre zenitul unui ideal uriaș

„Jertfa e o experiență profundă și universală a omului”¹. Pe scurt, aceasta era, de fapt, ideea centrală pe care își propusese să o dezvolte Părintele Galeriu într-o excelentă teză doctorală, unică în felul ei. Inițiativa, în cultura autohtonă, nu era tocmai o noutate absolută. Ea venea, probabil, pe fondul unor cercetări mai vechi, pionieratul în acest sens aparținând unui alt cleric de vastă cultură,

școlit în Grecia, la Atena, acolo unde își va prezenta admirabila teză doctorală, intitulată sugestiv *Euharistia ca jertfă*², nimeni altul decât Părintele Olimp Căciulă. Aceasta ar fi, în linii mari, itinerariul cultural al celor mai reprezentative studii despre conceptul de jertfă. Însă, parcursul, din fericire, nu se oprește, brusc, aici.

Dacă pe plan autohton aparițiile editoriale la care tocmai am făcut referire reprezentau un element de noutate, în sprijinul afirmației Părintelui Galeriu, care vorbea despre experiența universală a jertfei, studiile referitoare la subiect, în Occident, așa cum poate era de așteptat, au fost diverse, iar abordările interesante.

¹ Părintele Galeriu, *Jertfă și răscumpărare*, Editura Harisma, București, 1991, p. 9.

² Olympiou N. Katsioulă, Didaktoros tēs theologias, *Hē theia Euchaistia hōs thysia*, Ek tou typographeiou Chr. P. Chalkiopolou, Geraniou II B Athēnas, 1931. Am transliterat titlul original grecesc al tezei eruditului teolog după modelul oferit de noua traducere în limba română, apărută la Editura Deisis din Sibiu, traducere efectuată de Părintele profesor Ioan Ică, publicată sub titlul: Dr. Olimp Căciulă, *Euharistia ca jertfă*, Editura Deisis, Sibiu, 2016. Un precedent al acestei traduceri, de această dată doar parțial întocmită și cu un titlu arbitrar ales de preotul Radu Antofie, a existat. La aproape un deceniu după susținerea tezei în Grecia, în 1940, în ciuda vitregiei timpurilor, revista „Îngerul” de la Buzău publica sub titlul „Jertfa euharistică” o parte a acestei cercetări excepționale, date fiind condițiile în care teologii noștri interbelici reușeau să publice.

Din perspectivă biblică, în mediul protestant, au circulat unele idei pe baza cărora Iisus Hristos a fost interpretat fie ca esenian, cu un sfârșit al vieții caracteristic în bună măsură rebelilor acelei epoci³, fie ca o personalitate mitologică⁴ sau, potrivit altor perspective, un rebel, aidoma unor falși „Mesia”, care, la răstignirea pe Cruce, a cunoscut eșecul total, când moartea a învins definitiv încă un personaj pretins a fi Dumnezeu⁵.

Opiniilor prezentate mai sus, firește, cu un caracter general, le sunt necesare, fie și numai din perspectivă apologetică puncte de vedere ortodoxe, dar echilibrate, pentru conturarea unei argumentații serioase. În acest sens, una dintre cele mai recente și surprinzătoare investigații științifice este teza doctorală, riguros întocmită, despre chenoza lui Iisus Hristos, scrisă de un teolog erudit, școlit în Grecia, diacon și asistent universitar la Facultatea de Teologie Ortodoxă „Episcop Dr. Vasile Coman” a Universității din Oradea, Părintele diac. dr. Florin Toader Tomoioagă⁶. Lucrarea, în ansamblu, urmărește un scop precis: pornind de la iluștrii teologi contemporani, trecând prin filtrul unei erminii care urmărește să acopere obiectiv toate posibilele lacune de ordin hermeneutic, cercetarea se oprește la gândirea Părinților Bisericii care, prin intermediul exegezei biblice, au căutat să ne descopere pe Cel Necuprins, pătrunzând în apofatismul Tainei Dumnezeiești, și să ne ofere un răspuns cât mai precis la întrebarea: De ce a trebuit Dumnezeu, în

³ Pentru mai multe detalii, important este studiul lui H. Fries, *Zeitgenössische nichtkirchlicher Jesusdeutungen*, în L. Scheffczyk (ed.), *Grundfragen der Christologie heute*, Herder, 1975, pp. 44, 49.

⁴ A se vedea, de exemplu, volumul dr. David Friedrich Strauss, *Das Leben Jesu, kritisch bearbeitet*, Tübingen, 1839. O aluzie la această lucrare fundamentală pentru înțelegerea metodei de lucru a criticii de text, a criticii istorice sau, în fine, a modului în care diferite curente de gândire au avut o influență, la Leo Scheffczyk, Anton Ziegenaus, *Isus Cristos, plinătatea mântuirii. Cristologie și soteriologie*, în col. „Dogmatica Catolică”, vol. IV, cuvânt înainte de Manfred Hauke, traducere din limba germană de Wilhelm Tauwinkl, Editura Sapientia, Iași, 2010, pp. 27-28.

⁵ Tipică rămâne abordarea deistă a lui Reimarus. Detalii asupra perspectivei la Leo Scheffczyk, Anton Ziegenaus, *op. cit.*, pp. 25-27. Aluzii la această opinie: Gérard Mordillat, Jérôme Prieur, *Iisus contra Iisus*, traducere din franceză de Gabriela Siclovan, Editura Cartier, Chișinău, 2007, pp. 49-52.

⁶ Cf. Diac. dr. Florin Toader Tomoioagă, *Taina chenozei în teologia ortodoxă a secolului al XX-lea*, Editura Doxologia, Iași, 228 pp.

Iisus Hristos, să e jertfească? Interesul pe care îl avem aici însă nu se centrează asupra comentariilor pe marginea tezelor desprinse de Părintele Tomoioagă. Dimpotrivă, ideea de la care am pornit este aceea de a vorbi deschis despre caracterul de jertfă, interesându-ne să elucidăm misterul unui roman excelent, scris de profesorul Mihail Diaconescu, personalitate marcantă a culturii și spiritualității românești și – aș îndrăzni să spun – europene, care nu mai are nevoie de nici un fel de prezentare.

Până acolo însă investigația continuă cu o altă carte, cercetare riguroasă, scrisă de Paul Gavriilyuk, teolog de origine ucraineană ce s-a preocupat, printre altele, de expunerea unei teme care, din nefericire, este puțin tratată în studiile de specialitate autohtone, care de prea multe ori alunecă pe o pantă pietistă, confundată cu o (pseudo)evlavie ortodoxistă, dăunătoare vieții în duh pe care au propus-o ca soluție eficientă împotriva ispitelor teologice Părinții Bisericii⁷. Scopul urmărit de autor, așa după cum însuși mărturisește, a fost acela de a polemiza documentat cu teologul protestant Adolf von Harnack, care susținuse că mesajul central al Scripturii ar fi fost corupt de filosofia elenistică, abordând nepătimirea divină drept caz de departajare⁸.

Ce dorea să arate, de fapt, Harnack? Opinia sa generală era aceea că Scriptura a fost reinterpretată de un anumit tip de exegeză, introdus de Biserică în mod arbitrar. De fapt, așa cum sugera marile teolog și dogmatician H. Andrusos, „neputând admite că Tradiția învață lucruri drepte și infailibile, ei au susținut că Biserica, la primirea cărților canonice, s-a călăuzit de un tact natural și că îndeosebi, cărțile Noului Testament au exercitat o asemenea influență, de la întemeierea Bisericii până astăzi, încât, chiar dacă există ceva îndoielnic și încorporat în canon, cum este Epistola a II-a a lui Petru, acum și acesta este indispensabil”⁹.

---

⁷ Este vorba aici despre excepționala lucrare a lui Paul I. Gavriilyuk, *Pătimirea Dumnezeului nepătimitor. Dialecticile gândirii patristice*, traducere de Dragoș Dâscă, ediție îngrijită de Protos. asist. dr. Vasile Bârzu, Editura Doxologia, Iași, 2013, 320 pp.

⁸ *Ibidem*, p. 7.

⁹ Hr. Andrusos, *Simbolica*, traducere de Patriarhul Iustin Moisescu, Editura Anastasia, București, 2003, p. 190.

Însă, odată ajunși până aici, este indispensabil să vorbim și despre structura diferitelor sisteme de gândire. Chiar și sistemul propus de Harnack își avea propria „Teologie naturală”, așadar era „raționalist”. Înainte de orice conflict apologetic cu un astfel de sistem, trebuie admis că, în principiu, orice idee a acestor mari gânditori a avut precursori notabili. De exemplu, în filosofie, înainte de Kant a fost Christian Wolff, Leibniz sau Hume, sau, după Kant, Fichte, Schelling sau Hegel, ori, mai târziu, Rudolf Eucken, Herald Hoefding sau Max Scheller, ca să enumerăm doar câteva dintre cele mai ilustre personalități ale gândirii europene.

Revenind la extraordinarul gânditor, scriitor și profesor savant Mihail Diaconescu, mai ales la romanul său axat pe ideea de jertfă, el nu poate fi receptat decât aidoma unui mediator cultural între diferitele idei și tipare teologice, sociologice și culturale axate pe ideea de jertfă. Cred că opera Părintelui Galeriu, la fel ca aceea a Părintelui Olimp Căciulă, avea nevoie și de o mistagogie care să încline balanța înspre doctrina ortodoxă, salvifică tocmai în urma Jertfei supreme, dar, totodată, ea să vină dinspre spațiul laicului ca manifestare a eforturilor cărturărești, reunite pentru realizarea, în front comun, a unui mare ideal. Astfel, această idee a reunirii eforturilor culturale pentru atingerea unei ținte, cu toate că exprimă și o jertfelnicie, se bazează pe ideea de eternitate sau de viață veșnică. Aici sunt ecurile unui dialog între doi titani ai teologiei și, în particular, ai eshatologiei creștine, anume Grigorie, episcopul Nyssei, și sora sa, Macrina cea tânără, membri ai ilustrei familii de sfinți, dintre care cel mai cunoscut rămâne Vasile cel Mare, arhiepiscopul Cezareei Capadociei. Dialogul de care am amintit conține, la un moment dat, o expresie a credinței autentice: „Cuvintele Sfintei Scripturi au aerul unor porunci prin care noi suntem constrânși să credem în existența unei viitoare dăinuiri a sufletului după moarte; nu prin dovezi raționale ni s-a făcut convingerea în această privință, ci, ca niște sclavi, suntem siliți, de frică, să ne supunem acestei porunci și nu din convingere internă”¹⁰.

Convingerea e aceea că, citind rândurile de mai sus, ne putem ancora în minunatul peisaj al jertfei, zugrăvit de maestrul Diaconescu într-un mod inegalabil, așa cum doar o persoană cu pregătirea

---

¹⁰ Cf. Ioan Gheorghe Savin, *Apologetica*, vol. I, ediție îngrijită și redactată de Radu Diac, Editura Anastasia, București, 2002, pp. 29-30.

academică a domniei sale poate să întreprindă. Ideea e că, la fel ca în rândurile scrise sub pana lui Grigorie al Nyssei, convingerea (teologic vorbind!) nu e altceva decât încredințarea faptului că fiecare persoană, ca imagine/icoană¹¹ a Divinității are datoria de a face tot ceea ce îi stă în putință pentru a evita derapajul creat de ispititor pentru a rata ținta propusă.

Oricum ar sta lucrurile, de fapt, romanul domnului Mihail Diaconescu vorbește de stări de fapt, de realități ignorate, tocmai pentru evitarea unui alt derapaj: ignorarea. Elita ardelenescă de care este vorba în acest roman, aidoma gânditorilor dinaintea lui

---

¹¹ *εἰκών, ὄνοσ, ἡ* – Substantiv care, la origine, înseamnă imagine, înfățișare, chip, bust. În Noul Testament termenul are 23 de ocurențe; diferența e aceea că, din punct de vedere gramatical, cele 23 de locuri în care apare termenul se împart după forma pe care o primește substantivul acesta. În continuare, urmând textul neotestamentar, voi evidenția felul în care a fost tradus termenul în limba română. Edițiile critice de care mă voi folosi pentru realizarea acestui obiectiv sunt trei: *Novum Testamentum Graece*, (NESTLE-ALAND); *Novum Testamentum Graece et Latine*, (Erwin Nestle, Stuttgart, 1932); *The Greek New Testament* (Carlo Maria Martini *et alii*).

εἰκών (6 ocurențe în Noul Testament): (Matei 22, 20). *Τίνοσ ἡ εἰκών αὐτη καί....* În controversa cu liderii religioși ai evreilor, Iisus întreabă, luând o monedă/dinar: „Ale cui sunt chipul și...”. În situația de față, *εἰκών* este tradus prin echivalentul românesc „chip”, substantiv la nominativ, neutru, singular. Lăsând la o parte pentru moment întreaga problematică a edițiilor critice în legătură cu interpolările textuale care au jucat un rol determinant pentru forma finală, „canonică” a textului pe care îl avem actualmente, important mi se pare a fi, din punct de vedere al formei, textul lucanic, acolo unde *εἰκών* este văzut ca *εἰκόνα* deci, din punct de vedere gramatical, nominativul este transformat în acuzativ. Aici apare, practic, prima problemă dificil de soluționat: de ce a ales Luca „să transforme” un item? Cele mai bune comentarii la textul lucanic evită problema.

Însă, într-un studiu fundamental, anume cel al lui Pyung Soo Seo, *Luke's Jesus in the Roman Empire and the Emperor in the Gospel of Luke*, Pickwick Publications, Eugene, Oregon, 2015, p. 59, autorul arată că atunci când Iisus este pus față în față cu moneda oficială, El Se concentrează pe două aspecte, *εἰκών* și *ἐπιγραφή*, în așa măsură încât, atunci când este vorba despre moneda oficială, acel dinar, el reprezenta exact autoritatea imperială, deci, acolo, prin moneda respectivă, era „înșuși Cezarul”! Aceasta este și perspectiva hermeneutică pe care o propun aici: dacă, prin analogie, în fața monezii imperiale privitorul se află înaintea cezarului, ca și cum acesta ar fi prezent acolo fără nicio urmă de virtualitate, în icoană, pornind de la această fascinantă perspectivă lucanică, persoana reprezentată este prezentă în realitatea sa!

Kant, pe de o parte, a cucerit mai întâi prin cultură! Cine poate uita, de exemplu, că George Călinescu a vorbit despre aceste lucruri, despre cucerirea sau, mai exact, despre o recucerire a României pornind din Ardeal, prin operațiunea unirii Ardealului cu Regatul. A fost însă nevoie de timp. Aici, nu se poate ignora extraordinara imagine a marelui Hans Urs von Balthasar, care sugera o perspectivă, să zicem inegalabilă, asupra opticii cu care este privit un învățăcel: el trebuie să se descurce „prin tot crângul” de muzică romantică, începând de la Mendelssohn, trecând prin Strauss și ajungând la Mahler și Schönberg, pentru ca, în sfârșit, să vadă în fundal răsărind stelele veșnice Bach și Mozart¹²; tot așa, ardelenii, pornind de la tărâmul cultural al literaturii, se instalează la pupitrele-cheie ale Regatului, pentru ca în final să compună baza ofensivei din Ardeal.

Ar trebui examinată fiecare secțiune, ar trebui scrise câteva sute de pagini pentru a discuta câte ceva din ceea ce ne descrie cu talentu-i caracteristic profesorul Mihail Diaconescu. Nu este timpul, dar nici locul, aici, pentru așa ceva. Ideea esențială e aceea că, din punct de vedere teologic, chestiune de care suntem interesați aici, desfășurarea evenimentelor poate fi asemănată, biblic, cu Cartea lui Iosua. Justificarea acestei afirmații o vom face în cele ce urmează.

Cu toate că singura ediție a *Septuagintei* în limba română este excelent realizată, lăsând la o parte chestiunile legate de dimensiunile reduse față de edițiile occidentale, totuși Cartea lui Iosua (Iisus al lui Navi, așa cum este numele în greacă, limba *Septuagintei*), din punct de vedere al modului cuceririi Canaanului, în introducere, nu ne oferă niciun detaliu! Curios, deoarece orice cititor neavizat poate să își imagineze că triburile Israelului au dat năvală în Canaan și, ca un moloh, au trecut ca tăvălugul prin țară, demolând orașele și satele, distrugând sanctuarele păgâne prin intermediul unui război sfânt, așezându-se în țară imediat după ce, fulgerător, i-au deposedat pe locuitori de bunuri. Imaginea ar fi mai aproape de evenimentele care au stat la baza cuceririi Constantinopolului, decât la baza relatării biblice!

---

¹² Cf. Hans Urs von Balthasar, *Hans Urs von Balthasar despre opera sa*, traducere din limba germană de Wilhelm Tauwinkl, Editura Galaxia Gutenberg, 2005, p. 10.

De fapt, conform Bibliei, cucerirea a avut loc în trei etape geografice și cronologice. Primele sunt luptele din Transiordania după plecarea israeliților din Sinai (Numerii 20-22); apoi, după trecerea Iordanului, au fost asaltate porțiuni din sudul Canaanului (Iosua 6-10); și, după aceea, s-a îndreptat spre nordul Canaanului (Iosua 11)¹³.

Avem aici, biblic, un eveniment care, păstrând proporțiile, a dus, la fel ca pentru ardeleni, la înfăptuirea unui ideal: să facă totul, omenește posibil, cu răgaz, dar și cu determinare, pentru a se creiona o fuziune ce conduce la unitate. Are, și în această privință, un rol determinant, termenul teologic „catolic”. Pentru ca să ne facilităm înțelegerea acestui termen, este necesară o punere în oglindă a acestui adjectiv, cu un altul, *anelleipōs*, adică „neștirbit”.

Pentru întreaga gândire patristică din zorii creștinismului, termenul „catolic” însemna „potrivit cu întregul”. El apare întâia oară în *Epistola către Smirneni*, scrisă de Sfântul Ignatie Teoforul (+ cca 107)¹⁴.

Revenind la textul romanului domnului Mihail Diaconescu, pe plan local a existat ideea unei apartenențe etnice chiar atunci când Unirea nu era înfăptuită. Nu numai în Ardeal, dar și în celelalte teritorii, oamenii trăiau cu această idee de bază, cea a idealului care trebuia înfăptuit, cea a ideii că fiecare persoană trebuie să se potrivească cu întregul.

Însă, de departe, cea mai reprezentativă idee a jertfei este cea de libertate. Și aici, excepțional, domnul profesor Diaconescu a știut să scrie profesionist, ca un adevărat titan al literaturii și teologiei, jonglând elegant cu cuvintele pentru a induce ideea că orice efort se sprijină pe faptul că persoana umană, din orice areal geografic, s-a vrut și s-a simțit mereu liberă, iar atunci când a fost oprimată, au existat luptători înverșunați care au pus umărul pentru a o recâștiga.

Libertatea, exprimă, conform DEXI¹⁵, independență, acțiune benevolă; de asemenea, ea poate să desemneze o persoană cu

¹³ Cf. James K. Hoffmeier, *Arheologia Bibliei*, traducere de Antonela Buligă, Editura Casa Cărții, Oradea, 2009, p. 65.

¹⁴ Edificator este scurtul, dar cuprinzătorul studiu al Părintelui arhid. Ioan I. Ică jr, din *Canonul Ortodoxiei*, vol. I, Deisis, Stavropoleos, 2008, p. 6.

¹⁵ DEXI (Dicționar explicativ ilustrat al limbii române), coord. Eugenia Dima, Editura Gușivas, 2007, p. 1041.

drepturi juridice depline, care nu este întemnițată sau închisă. Ea mai poate fi pusă în legătură cu diferite manifestări sau acțiuni ale oamenilor, poate să vorbească despre căile de comunicație, despre corpuri sau părți ale lor, despre elemente chimice, particule etc. Ceea ce este important pentru studiul de față este faptul că ea se mai poate referi la cei care încalcă regulile sau principiile morale, la cei care sunt libertini, ușuratici sau indecenți.

Filosofia moștenită în cadrul culturii elenistice, pe care civilizația europeană a primit-o *via* Grecia și Roma, are astăzi un rol deosebit de important pentru întreaga noastră civilizație. Omul, este „hotar între lume și Dumnezeu”¹⁶. Ideea lui von Balthasar va cunoaște valențe și în structura gândirii Părintelui Stăniloae, care va afirma faptul că lumea este și trebuie să fie privită ca existență distinctă de Dumnezeu, așa cum bine remarca și Barth¹⁷, în același timp, ea devenind o adevărată „sărbătoare a creației” pentru un dialog liber între Dumnezeu și om despre ea. Finalitatea acestui dialog este însăși Întruparea Logosului.

Aici este punctul de referință care generează, pe de o parte, conceptul de dialog personal, iar pe de altă parte, înțelegerea faptului că teologia nu trebuie confundată cu filosofia, după expresia lui Lossky, „punând ceva din Bergson în Grigorie de Nyssa, în Vasile cel Mare, sau, mai exact, în Grigorie Teologul, sau ceva din Hegel în Maxim Mărturisitorul”¹⁸.

Dacă principiile filosofiei (care nu fac obiectul acestui studiu) vorbeau în general în termeni abstracti, totuși, începând cu încreștinarea acestei învățături, avem o concepție mult mai vastă într-un spațiu tot mai extins al noii culturi care a fost generată de concepțiile evanghelice din kerigma apostolică, dezvoltată, în secolele care vor urma, ca „istorie a dogmei”. În acest loc, trebuie sesizată diferența dintre predestinare și doctrina Răscumpărării, care are un rol deosebit de important în expunerea de față cu privire la conceptul de „libertate”.

---

¹⁶ Hans Urs von Balthasar, *Iubirea, formă a Revelației*, traducere de Ioan Inesc, Editura Galaxia Gutenberg, Târgu-Lăpuș, 2005, p. 25.

¹⁷ Karl Barth, *Die Kirchliche Dogmatik*, vol. III / 1, Zürich, 1957, p. 95f.

¹⁸ Vladimir Lossky, *După chipul și asemănarea lui Dumnezeu*, traducere de Anca Manolache, Editura Humanitas, București, 2006, p. 112.

Până a ajunge la teologia sau expunerea dogmatică a lui Grigorie de Nazianz, trebuie remarcat faptul că, prin Întrupare, a fost readus echilibrul întregului sistem al teologiei naturale, așa cum va arăta Harnack¹⁹. De unde își pornește acesta demersul? Practic, în istoria Dogmaticii, el recurge la folosirea Patristicii, care, așa cum voi arăta în continuare, are un rol esențial în afirmarea adevăratei libertăți. Așadar, începutul este legat de Atanasie cel Mare, cel care, după Irineu de Lyon, va propune o abordare clară în ceea ce privește Întruparea lui Hristos. Ideea centrală a lui Atanasie era centrată pe afirmarea realității lui Hristos, pe unirea umanului cu divinul sau, altfel spus, pe faptul că, Dumnezeu S-a sălășluit în trup.

Evident, această venire în trup a lui Hristos, a avut rolul de a mântui din interior natura umană și de a o îndumnezei. Îndumnezeirea poate fi considerată drept cea mai autentică filosofie, datorită faptului că ea este singura care garantează – respingând concepțiile epicureicilor – faptul că, pe de o parte, omul are cea mai mare valoare, iar libertatea sa este un amplu exercițiu de a atinge ceea ce este practic de necuprins; pe de altă parte, principiile folosite de creștinism dau o valoare infinită omului. Din acest motiv, Atanasie trebuie prezentat la fel cum au procedat Moreschini și Norelli, care l-au considerat pe bună dreptate „campionul credinței de la Niceea”²⁰.

Calea spre abordarea teologică a filosofiei, pentru ca aceasta din urmă să dea naștere unei abordări autentice a realității, este prezentată de von Balthasar ca fiind punctul de plecare, dar și începutul întregii ecleziologii: „Biserica atrage la sine tot adevărul, frumusețea și libertatea Creației”²¹. Aceasta se fundamentează pe faptul că omul are capacitatea să își folosească, prin modelul Hristos, toate capacitățile sale pentru a deveni membru al Bisericii, crescând și dezvoltându-se la infinit după Icoana lui Dumnezeu, care din momentul Întrupării Logosului va fi pe deplin întipărită în el²².

¹⁹ Adolf von Harnack, *Istoria dogmei*, traducere de Walter Fotescu, Editura Herald, București, 2007, p. 199.

²⁰ Claudio Moreschini, Enrico Norelli, *Istoria literaturii creștine vechi grecești și latine*, vol. II/1, traducere de Elena Caraboi, Doina Cernica, Emanuela Stoleriu și Dana Zămosteanu, Editura Polirom, Iași, 2004, p. 46.

²¹ Hans Urs von Balthasar *despre opera sa*, traducere de Wilhelm Tauwinkl, Editura Galaxia Gutenberg, Târgu-Lăpuș, 2005, p. 34.

²² Sf. Justin Popovici, *Omul și Dumnezeu-Om. Abisurile și culmile filozofiei*, traducere de Pr. prof. Ioan Ică și diac. Ioan Ică jr, Editura Sophia, București, 2010, p. 208.

Am făcut mai sus și o mică abordare eclesiologică cu intenția de a demonstra faptul că Biserica, prin catolicitatea ei *id est* „potrivirea cu întregul” (de care vorbeam mai sus), aduce mai bine la lumină acest termen de libertate, pe care mi-am propus să-l analizez din perspectiva Sfântului Grigorie de Nazianz.

Așadar, Biserica este punctul central, dar și adevărata legătură pentru definirea exactă a termenului de libertate. Sensul acestei „libertăți cu profil eclesiologic” este redat de Georges Florovsky. Părintele Florovsky va afirma în ceea ce privește autoritatea ecleziastică faptul că: „În Biserică nu există și nici nu va exista autoritate externă. Autoritatea nu poate fi sursă de viață duhovnicească. Autoritatea creștină face apel la libertate. O astfel de autoritate trebuie să convingă; nu să constrângă; o ascultare oficială, rece, nu va realiza în nici un fel adevărata unitate a minții și a inimii”²³.

Grigorie de Nazianz folosește conceptul de „libertate” în formulări destul de interesante. Chiar dacă opera sa pare a fi de cele mai multe ori „prea greu de tradus”²⁴, totuși, multe dintre ideile sale duc spre ceea ce Barth – iar mai apoi Rudolf Bultmann, preluați și de von Balthasar sau, în Ortodoxie, de Evdokimov și eruditul preot teolog Dumitru Stăniloae – numesc generic „iubirea lui Dumnezeu”.

Voi începe definirea acestui concept de la opera intitulată *Plângere pentru suferințele sufletului*²⁵. În capitolul XII al acestui tratat, Sfântul Grigorie pune accentul pe faptul că „nu există păcat situat în afara unei alegeri, pe care să-l vedem cu subzistența sa proprie în natura ființelor”. Aici, Sfântul Grigorie accentuează faptul că răul nu este o realitate ontologică, ci el trebuie situat în devierea unui act liber. Rezonanța acestei omilii se găsește și în omilia Sfântului Vasile cel Mare, care prezintă faptul că dacă răul ar fi o realitate ontologică, atunci el ar exista veșnic, deci s-ar confunda cu Dumnezeu. Falsitatea acestei afirmații va fi prezentată în *Omilia quod Deus non est Auctor malorum*²⁶. Esențial la Sfântul Grigorie este

²³ Pr. Georges Florovsky, *Biblie, Biserică, Tradiție*, traducere de Radu Teodorescu, Editura Reîntregirea, Alba-Iulia, p. 103 *passim*.

²⁴ Cf. Eduard G. Frarrugia S.J., *Dicționarul Enciclopedic al Răsăritului creștin*, traducere de Adrian Popescu, Vasile Rus, Ioan Muntean și Andrei Mărcuș, Editura Galaxia Gutenberg, Târgu-Lăpuș, 2005, p. 326.

²⁵ P.G., vol. 46, coll. 317-417.

²⁶ P.G., vol. 31, coll. 329-353.

evidențierea faptului că omul are capacitatea de a răspunde liber la darul care îi este oferit de Dumnezeu. Rezonanțele sunt în cadrul Epistolei către Romani, acolo unde acceptarea chemării, sau altfel spus exersarea libertății, implică consacrarea întregii vieți lui Dumnezeu, dar nu în mod silit, ci benevol: „Vă îndemn deci, fraților, pentru îndurările lui Dumnezeu, să vă înfățișați trupurile ca pe o jertfă vie, sfântă, plăcută lui Dumnezeu, ca închinarea voastră cea duhovnicească” (Romani 12, 1). Conform lui Grigorie, angajarea liberă înseamnă adevărata înțelepciune, anume acceptarea liberă a darului dumnezeiesc care ne angajează întreaga ființă.

Rezonanțele acestea se află în cadrul teologiei actuale, cu precădere în expunerea lui Evdokimov²⁷ care, în deplină concordanță cu Lev Gillet²⁸, pune accentul pe forma cea mai deplină a Revelației creștine, care nu poate fi alta decât raportarea la dragostea din veci și până în veci cu care Sfânta Treime îmbrățișează întreaga creație, și nu doar omul luat separat.

Aici facem un popas voit pentru a redirecționa întreaga problematică în contextul pe care, genial, l-a gândit domnul profesor Diaconescu. Este vorba de o ideologie a mentalului uman, format în și de Biserică. Atingem aici un aspect uneori nu tocmai plăcut: ideea de „creștinism național”. Firește, acuzația de filetism poate plana asupra perspectivei pe care am propus-o. Nu este însă vorba de niciun fel de derapaj, nici istoric, nici de naționalism, cu atât mai puțin de o pietate rău gândită. Este vorba despre un aspect extraordinar: o mentalitate a „hărților ideologice”, ca palidă expresie a unității din Împărăția Cerurilor, care e imperios necesar să se reflecte, aici și acum, fără nici o urmă de ezitare, pe pământ. Ajungem la o formă de creștinism autentic, echilibrat doctrinar, însă care are un ilustru exponent: avva Ghelasie, ieromonahul de la Frăsiniei. El a fost cel care, în spiritul ideii enunțate mai sus, dar nu neapărat pornind de la ideea profesorului Diaconescu, a expus simplu o credință verificată în acest context în care e încadrat romanul *Sacrificiul*. Părintele Ghelasie spune, simplu, pe înțelesul tuturor, că „nu există pământ fără cer, nici cer fără pământ”, aceasta deoarece

---

²⁷ Paul Evdokimov, *Iubirea nebună a lui Dumnezeu*, traducere de Theodor Bacosky, Editura Anastasia, București, 2009.

²⁸ Un monah al Bisericii Răsăritului (=Lev Gillet), *Iubirea fără de hotare*, Editura Galaxia Gutenberg, Târgu-Lăpuș, 2009.

„Dumnezeu nu creează structuri; Dumnezeu, din punct de vedere biblic, creează întregul”²⁹. Or, dacă această creație are menirea de a deveni desăvârșită, deplină, totul capătă sens atunci când, în urma lecturii romanului *Sacrificiul*, ne convingem că ideea centrală este profund teologică: aspirația spre idealul statal, înscrierea în spațiu a acestui ideal, culminând cu construcția statelor naționale, dar fără a altera cu nimic identitatea în ansamblu a culturii și civilizației europene ai cărei moștenitori latini am fost, suntem și vom fi.

O altă idee cu un puternic impact spiritual pe care o desprindem din lectura romanului *Sacrificiul* este aceea că acuratețea ideilor și forma în care știe să le îmbine profesorul Diaconescu dovedește încă odată, dacă mai era cazul, că această formă, această tipologie scriitoricească, romanul, are forța de a lua o parte a unei probleme și de a o transforma în întreg. Adică, la fel ca piesele mozaicurilor celebre, devenite opere de artă, expresii ale unității câștigate prin extraordinara forță a fuziunii dintre diferitele idei ale persoanelor care, iarăși, sunt imaginea/icoana mundană a celor care tind prin eforturi ascetice spre un atașament față de Dumnezeu. Revenim iarăși la Sfântul Grigorie, datorită plasticității cu care reușește să își structureze ideile.

Formele cu care Sfântul Grigorie caută să reliefeze atașamentul persoanei față de Dumnezeu este predarea totală a sinelui în mâinile lui Dumnezeu, ceea ce vrea să arate exproprierea liberă, care reușește să depășească orice frontieră ivită între posibilitatea refuzului și iubirea cu care ne întâmpină Creatorul. Ideea nu este nouă, și nici măcar singulară.

Pentru Sfântul Grigorie, „fiecare dintre noi este pictorul propriei sale vieți: sufletul este pânza, virtuțile sunt culorile, iar Hristos este modelul pe Care trebuie să-L pictăm”. De aici, rezultă faptul că maturitatea spirituală este atinsă atunci când, potrivit cardinalului Špidlík, „omul devine conștient de libertatea sa”³⁰. Sfinții Părinți asimilează sănătatea omului stării de desăvârșire căreia acesta îi era sortit prin însăși natura sa. Într-adevăr, Dumnezeu l-a creat pe

---

²⁹ Ieromonah Ghelasie, *Chipul omului*, ediție îngrijită de Florin Caragiu, Editura Platytera, București, 2013, p. 49.

³⁰ Tomáš Špidlík, Marko Ivan Rupnik, *Teologia pastorală pornind de la frumusețe*, traducere de Ioan Milea, Editura Galaxia Gutenberg, Târgu-Lăpuș, 2007, p. 164.

om după chipul/icoana și asemănarea Sa (Fac. I, 26) și i-a dăruit de la început menirea de a se face asemenea Lui. „Eu am zis: Dumnezeii sunteți” (Ps. 81, 6). Omul este o creatură careia i s-a dat porunca de a deveni dumnezeu, spune Sfântul Vasile cel Mare¹. Iar însuși Sfântul Grigorie de Nazianz scrie: „Când Fiul cel veșnic (...) l-a creat pe om, cu acest scop l-a făcut, să fie el însuși dumnezeu”³¹.

La crearea sa, omul avea deja o anumită desăvârșire; mai întâi, cea a facultăților sale spirituale și, în special, a puterii sale de înțelegere, care o imita pe cea a lui Dumnezeu și care este capabilă să i-L facă cunoscut pe Creatorul său; a voinței sale libere, creată și ea după chipul celei a lui Dumnezeu și care-l face capabil să se îndrepte, cu toată ființa sa, spre Acesta; a tuturor puterilor sale doritoare și iubitoare, trăsături care reproduc în om iubirea dumnezeiască și care îl fac în stare să se unească cu Dumnezeu.

Desăvârșirea acestor facultăți ține, pe de o parte, de faptul că ele sunt create de Dumnezeu după chipul celor care îi sunt proprii Lui, că ele constituie în om o icoană a însușirilor dumnezeiești, iar, pe de altă parte, de faptul că ele constituie capacitatea lui de a deveni asemenea lui Dumnezeu, cu condiția, totuși, ca ele să nu se îndepărteze de El, potrivit libertății primite, ci să se deschidă continuu și cu totul harului Său³².

Desăvârșirea relativă pe care omul o avea la crearea sa nu sta numai în simpla capacitate de a se uni cu Dumnezeu, dăruită de facultățile sale: Adam a fost creat având deja, într-o oarecare măsură, asemănarea cu Dumnezeu, asemănare pe care avea menirea de-a o împlini. De la început, omul era întors spre Dumnezeu și deținea, în însăși natura sa, chipul Lui.

Biserica Ortodoxă se sprijină întotdeauna pe adevărurile dogmatice ale credinței, adevăruri pe care le propovăduiește, le susține și le apără cu cea mai mare putere. Pentru Ortodoxie, de o reală importanță sunt Sfintele Taine, prin intermediul cărora credinciosul se află într-un contact permanent cu Dumnezeu.

Această capacitate a credinciosului de a se afla întotdeauna alături de Dumnezeu este exprimată foarte bine prin doi termeni grecești: *κατάβασις*, care arată calea de coborâre a lui Dumnezeu

³¹ Citat de Sf. Grigorie de Nazianz, *Cuvântări*, XLIII, 48.

³² *Poemele dogmatice*, I, VIII.

către om, și apoi a doua cale *ἀνάβασις*, adică acea cale de urcuș în Duhul Sfânt prin care credinciosul ajunge la Dumnezeu. Aceasta pentru că întreaga tradiție ortodoxă cunoaște – de la Sfântul Irineu încoace – afirmația care a devenit celebră în secolele posteroare acestui sfânt: „Dumnezeu S-a făcut om, pentru ca omul să poată deveni dumnezeu”³³. Începând, așadar, cu Sfântul Irineu, această expresie s-a făcut în secolele anterioare cunoscută – așa cum afirma cândva teologul ortodox Vladimir Lossky – sub pana unor mari Sfinți Părinți: Atanasie cel Mare³⁴, Grigorie de Nyssa³⁵ ori Grigorie de Nazianz³⁶. Ultimul dintre cei menționați a scris *Poemele dogmatice* ca un răspuns contra lumii păgâne care avea la acea vreme diverse creații literare cu ajutorul cărora mulți sporeau în ceea ce însemna idolatria. Era și aceasta o metodă foarte valoroasă de a demonstra că ceea ce propovăduiau creștinii nu avea un caracter inextricabil, ci unul paradoxal: pe cât li se părea păgânilor de imorală această religie, pe atât diversitatea formelor ei se putea exprima în mod armonios în versuri. Așadar, realitatea Întrupării și a afirmațiilor creștinătății duc spre ceea ce în mod indiscutabil formează dinamismul vieții creștine ce se constituie mai ales printr-un progres duhovnicesc continuu spre realizarea scopului final al vieții pământești: mântuirea sufletului.

O viață morală, din toate punctele de vedere, poate fi atinsă doar printr-o mare voință, printr-o încercare continuă a omului pentru a se apropia din ce în ce mai mult de Dumnezeu. Această încercare de a atinge sfințenia trebuie încadrată în contextul vieții autentice pe care au experimentat-o secole de-a rândul monahi și credincioși simpli întreolaltă. Viața creștină se află într-o legătură neîntreruptă cu Biserica, deoarece este binecunoscută afirmația Fericitului Augustin: „Fără Biserică nu este mântuire!”. Aceasta este o realitate care își are corespondență în Taina Mărturisirii.

Neascultarea protopărinților Adam și Eva a dus în mod firesc la ruperea legăturii lor cu Creatorul. Acesta este momentul în care relația personală a omului cu Dumnezeu este întreruptă, iar armonia

³³ Sfântul Irineu, *Împotriva ereziilor*, V, pref. în P.G., vol. 7, col. 1120.

³⁴ Sfântul Athanasie cel Mare, *Primul discurs contra arienilor*, în P.G., vol. 25, col. 192 B.

³⁵ Sfântul Grigorie de Nyssa, *Marele cuvânt catehetic*, în P.G., vol. 45, col. 65 D.

³⁶ Sfântul Grigorie de Nazianz, *Poeme dogmatice*, în P.G., vol. 37, col. 465.

rațională a lumii începe să se descompună din ce în ce mai mult. În ciuda faptului că omul, folosindu-se de libertatea sa, a pierdut harul ce i-a fost oferit încă de la început, el rămâne totuși creat după chipul lui Dumnezeu. Omul rămâne lucrarea lui Dumnezeu și arată că este făcut după chipul Creatorului.

La „plinirea vremii”, omul este răscumpărat de Hristos, Care este Adam cel nou, în El fiind restaurată atât plinătatea chipului, cât și cea a asemănării. Așadar, omul va ajunge să descopere în sine pe Hristos, Dumnezeu-Omul, deoarece doar în Hristos poate afla răspunsul la întrebarea: *Cine și ce este el?* Așadar, doar prin Întruparea lui Hristos putem să înțelegem faptul că doar Divinitatea este singura normă a existenței noastre. Altfel spus, omul este cel care a primit în el însuși chipul lui Dumnezeu, așa cum afirma Sfântul Atanasie cel Mare care, copleșit fiind de iubirea lui Dumnezeu față de noi spunea: „Dumnezeu le-a dăruit oamenilor ceva mai mult, adică nu i-a creat pur și simplu ca pe niște ființe neraționale (necuvântătoare), ci i-a făcut după Chipul Său, împărtășindu-le ceva și din puterea Cuvântului (Logosului) Său, pentru ca, fiind ca un fel de umbre ale Cuvântului și fiind raționali (cuvântători), să se poată menține pururi în fericire, trăind în rai viața cea adevărată și anume cea a sfinților. Ființa lor s-a corupt însă când s-au făcut răi. Atunci au căzut în afara vieții din rai «în moarte și stricăciune»”³⁷.

Odată ce a păcătuit, omul a ajuns să cunoască o nouă lege a existenței sale: legea morții. Odată ce a ajuns omul să ia contact cu starea de împătımire, a pierdut contactul cu desăvârșirea, și aceasta din cauza faptului că a ajuns să se răzvrătească tot mai mult față de Creator. Tocmai acesta este motivul pentru care unul din marii ierarhi ortodocși, Sfântul Nicolae Velimirovici, spunea cândva, făcând referire tocmai la poruncile încălcate de om: „Nu este poruncă a lui Dumnezeu pe care omul să n-o fi încălcat, nici una pe care să o fi împlinit fără să se plângă și fără să cârtească. Dar iarăși, nu este poruncă a lui Dumnezeu pe care s-o fi încălcat Iisus Domnul nostru, nici una pe care să o fi împlinit cântind și plângându-se... Fără a-și cunoaște rădăcinile, oamenii se plâng de sărăcie, cu toate

---

³⁷ Sfântul Atanasie cel Mare, *Tratat despre Întruparea Cuvântului*, cap. III, traducere de Pr. prof. dr. Dumitru Stăniloae, în col. P.S.B., vol. 15, București, 1987, pp. 92-93.

că sunt cu toții de viță regească, avându-și obârșiile la Dumnezeu, Regele a toate”³⁸. Părintele Stăniloae spune despre patimile care au pus stăpânire pe ființa umană că au fost stăpânite începând cu Întruparea Mântuitorului Hristos, Cel Care a venit pentru mântuirea întregului neam omenesc, tocmai atunci când omenirea era în cea mai avansată stare a degingoladei spirituale: „Însușindu-Și, odată cu firea omenească, afectele sau pătimirile intrate în această fire după păcat, Hristos le limitează pe de altă parte în satisfacerea lor (foamea, de exemplu), sau pune toată răbdarea întărită în El de dumnezeirea lui, în suportarea lor (a chinurilor morții). Prin aceasta le satisface și le rabdă în chip nepăcătos, sau înfrânge ispi-ta care vine de obicei prin ele spre păcătuire, comunicându-ne și nouă această putere de ordin spiritual. El pătimește nu satisfăcând patimile, deci nu păcătuind, ci le pătimește împotrivindu-se păcatului, pentru că nu primește păcatul; iar prin aceasta slăbește afectele care de obicei prilejuiesc păcatul”³⁹.

Dumnezeu S-a făcut Om din dragoste pentru om, pentru ca, prin participarea omului la viața divină, acesta să fie îndumnezeit. Fiul lui Dumnezeu, prin asumarea firii omenești în sinea Sa, a ridicat-o la cinstea ipostasului Său. Prin Întruparea Fiului lui Dumnezeu, omul a putut cunoaște adevărata cale ce duce către Împărăția cerească, omul a putut să cunoască pe Dumnezeu ca Persoană, să-L vadă ca pe el însuși pe Cel ce îi va izbăvi de păcatul strămoșesc, redându-i demnitatea pe care o pierduse cândva.

Teologia Sfinților Părinți arată că prin Dumnezeu Cel viu totul este posibil, și aceasta datorită iubirii fără de margini pentru toți fiii lui Adam. Printr-o viață curată, prin fapte vrednice și prin rugăciuni neîncetate, omul poate dobândi toate bunătățile pe care Dumnezeu i le-a făgăduit ca răsplată pentru osteneala vieții. Nevoile și încercările care se pot ivi pe parcursul întregii existențe a omului nu au un sens negativ, ci unul pozitiv. Aici există un paradox, deoarece prin încercările îngăduite de Dumnezeu fiecărui om, acestea îl fac mai tare în credință. În loc să facă un compromis cu păcatul, în loc să cadă mai mult, cel credincios se întărește și

---

³⁸ Sfântul Nicolae Velimirovici, *Predici*, traducere de Anca Sârbulescu, ediția a II-a, Editura Ileana, București, 2006, pp. 92-93.

³⁹ Sfântul Maxim Mărturisitorul, *Ambigua*, traducere de Pr. prof. dr. Dumitru Stăniloae, EIBMBOR, București, 2006, p. 68, n. 2.

prin practica ascetică ajunge să urce spre Dumnezeu pe treptele desăvârșirii.

Se impune, iarăși, un moment de răgaz, de reîntoarcere la sensul teologic profund, dar nu mai puțin istoric, pe care profesorul Mihail Diaconescu îl impune în romanul *Sacrificiul*, pe care, cu deosebită plăcere, îl analizez teologic. Ceea ce conferă sens, dincolo de toate aspectele soteriologiei tradiționale ortodoxe, este următorul aspect: durabilitatea unui gest. Voi detalia.

Cine are interesul de a parcurge paginile acestui roman cu atenție își dă seama de faptul că ceea ce se realizează în mentalul colectiv se va impune, prin atitudini profunde, populare și durabile. Este aici imaginea tipică, simbolică a durabilității unui gest divin: divinitatea intră în limitările umanului și rămâne aici, înveșnicindu-l pe om, în trupul lui Hristos. Este, practic, ideea centrală a Creștinismului. O astfel de concepție vor fi avut și românii transilvăneni, fie că ne referim la cei din Beiuș, care stau în salonul tantei Viora, soția lui Ciurdariu-Ciordaș, fie în casele unor fruntași din Partidul Național Român, ori în casele simple, dar curate, ale unor țărani ca, de exemplu, părinții lui Romulus Brad, precum și în feluritele manifestări de mare forță simbolică, la fel cu aceea a jurământului de credință depus de trupele românilor transilvăneni.

Preocuparea unui creștin autentic, chiar dacă este pusă în contextul societății de astăzi, nu trebuie să fie denaturată, ci trebuie să fie în așa fel încât să poată păstra comuniunea perpetuă cu Dumnezeu prin rugăciune și prin viața sacramentală. Se vor fi gândit cei de atunci că unitatea de Neam conduce chiar și la unitate liturgică, doctrinară, etc. Creștinul trebuie să se pregătească încă din această viață trecătoare pentru cea veșnică, acolo unde cea viață va fi percepută ca duminică neînserată, adică tocmai ca o eshatologie inaugurată în paradisul regăsit, unde Dumnezeu va fi totul în toate, după cuvântul Sfântului Apostol Pavel (*cf.* I Cor. 15, 28). Dar această trăire autentică, în adevăratul spirit patristic, nu poate să își găsească obârșia decât în realitatea acestei vieți. Aceasta presupune un proces de reînnoire continuă, un proces de purificare a sufletului pe care nimeni nu îl poate afla dacă este separat de Biserică și de Tainele Sale. În același timp, este absolut necesară o pocăință sinceră din partea fiecăruia și o cultivare a virtuților. Atunci când Mântuitorul Iisus Hristos îndemna la pocăință pe ascultătorii

Săi (Mt. 4, 17), nu făcea altceva decât îi îndemna să-și schimbe căile lor cele rele, dar să o facă într-un mod desăvârșit; le cerea să creadă și, în același timp, să trăiască după adevăratele valori ale noii ordini care se instaura în locul celor veterotestamentare sau în locul căutării intereselor personale care, de cele mai multe ori, erau interese egoiste. Și le porunca toate acestea deoarece în această lume nici o altă ființă nu trăiește la o diferență de nivel mai mare decât cea la care trăiește omul. Niciuna nu se diferențiază în manifestări și stări mai mult ca omul, niciuna nu se ridică și nu se coboară cât omul, de la meschin, ticălos, becisnic sau monstru, până la eroul genial, sublim sau divin, de la slutenie, până la perfecțiune.

Fie în lumea fizică, în care omul singur se întinde peste tot pământul ca nici o altă vietate, fie în lumea morală, care este lumea lui, omul prezintă o așa de mare diversitate de tipuri, încât despre fiecare om se poate spune cu certitudine că este o ființă aparte, este numai el ca el însuși. Este, așadar, adevărat că nicăieri nu există o altă ființă atât de complexă, nici un alt sector al vieții organice nu prezintă așa de multe și mari deosebiri în cadrul aceleiași specii. Nu numai rasa, neamul, provincia, limba, opiniile sau dialectul, credința, știința, statura, chipul, culoarea, inteligența, aptitudinile, starea morală sau cea materială, ci personalitatea, adică latura lăuntrică, sufletească îi deosebește pe oameni, pe fiecare de toți ceilalți, așa încât fiecare om este doar unul, el singur, fiecare este între oameni un om aparte, un exemplar unic, un unicat în întreaga creație. Credem că exact aceasta este imaginea în oglindă a societății, a idealului făuririi unui neam viguros.

Omul este, așadar, cea mai minunată zidire care a fost învrednicit și de Jertfa Răscumpărătoare a Mântuitorului, Jertfă izvorâtă dintr-o dragoste care nu cunoaște limite, pentru că vine de la Însuși Dumnezeu Cel nemărginit. Omul este un călător solitar prin pustiul creației către oaza Sfintei Treimi. Numai dacă vorbim despre om în acest context putem afirma cu certitudine ceea ce a spus într-un poem Sfântul Francisc din Assisi: „M-am întâlnit cu migdalul și i-am spus:/ frate, vorbește-mi despre Dumnezeu!/ și migdalul a-nflorit...”⁴⁰.

---

⁴⁰ *Dumitru Stăniloae sau paradoxul Teologiei*, volum coordonat de Teodor Bacosky și Bogdan Tătaru-Cazaban, Editura Anastasia, București, 2003, p. 225.

Teologul Gabriel Bunge face referire, în opera sa dedicată studiului icoanei Sfintei Treimi, la teologia Sfântului Grigorie de Nazianz și vede în această continuă căutare a divinității de către om însuși scopul pentru care a fost adus la existență. El vede omul creat în scopul unei deveniri „pentru a putea face pasul de la chip la asemănare”⁴¹. A-L căuta pe Dumnezeu nu înseamnă a întreprinde o căutare lipsită de sens, ci a-L căuta pe Dumnezeu înseamnă și a-L găsi. Acest termen astăzi tinde din ce în ce mai mult să fie deformat de interpretările moderne, interpretări desacralizate, interpretări care vin din perspectiva unor oameni lipsiți de experiența liturgic-duhovnicească, care se dobândește doar în cadrul Bisericii, prin împărtășirea cu Trupul lui Hristos și prin harul Sfințelor Taine.

Iconografia Ortodoxă înfățișează Biserica ca pe o corabie la a cărei cârmă stă Însuși Hristos, ducându-i pe credincioși, prin navigarea pe marea acestei vieți, către Împărăția cerească. Așadar, Biserica îi călăuzește pe credincioși spre starea de fii ai Tatălui ceresc și de frați ai Fiului, care din dragoste și pentru ca să nu-i facă pieritori în abis S-a Întropat și S-a dat spre a fi răstignit pe lemnul Crucii, prin Jertfa Sa făcându-i vrednici de redobândirea demnității pierdute.

În final, după un excurs mult mai redus decât ar fi fost cazul, se impun câteva precizări. Acest comentariu a fost axat pe interpretarea teologică, altfel spus pe sensurile pe care le-ar putea avea acest roman, scris profesionist. Domnul profesor Mihail Diaconescu a reușit să creioneze o stare de fapt, ancorată în veșnicie, căci Dumnezeu este veșnic, umplând timpul și spațiul, și oferind un sens oricăror existențe. Oamenilor, în schimb, le-a oferit un țel: acela al comuniunii sacramentale desăvârșite în actualizarea evenimentului Înomenirii Logosului pe care fiecare credincios îl experimentează la orice celebrare liturgică. Mai mult, în trecut au existat tipologii experimentate de persoanele sfinte, deci care au pregustat încă de aici, din mundanitate, veșnicia. Ideile lor teologice, gândirea lor creatoare au fost asumate, simbolic, de toți cei care și-au dorit realizarea unui ideal: cel al unității de neam. Am putea spune, fără să greșim, că această doleanță decurge din firescul spațiului

---

⁴¹ Gabriel Bunge, *Icoana Sfintei Treimi a cuviosului Andrei Rubliov sau Celălalt Paraclet*, traducere de Ioan I. Ică jr., Editura Deisis, Sibiu, 2006, p. 27.

liturgic unde, dacă se află câteva persoane unite în rugăciune, Hristos li se face centru, iar rugăciunile devin acele linii convergente de care vorbește marele mistic bizantin și, deopotrivă, adversar înverșunat al monotelismului, Maxim Mărturisitorul, autorul unei mistagogii în care timpul și spațiul sunt scăldate de energiile necreate ale lui Hristos. Și aici am atins iarăși, chiar dacă nu ne-am impus neapărat acest lucru, un sens al adevăratei teologii: iconică în realitatea ei, dar exprimată vizual prin paradoxala Jertfă de la care a început adevărata Revoluție, pentru a parafraza una dintre cele mai noi lucrări ale teologului anglican N.T. Wright⁴². Astfel, cu gândul la Revoluția îndreptată de Hristos Cel Răstignit și Înviat contra tenebrelor, excepționala reconstrucție epică a Marii Uniri a românilor de la 1 decembrie 1918, dar și amintirea unui „război al hărților mentale”, este o chestiune ce se dorește a fi asimilată pentru a fi descrisă și povestită generațiilor viitoare.

Romanul profesorului Mihail Diaconescu este un triumf al identității naționale, dar, mai ales, este un eveniment al unității, marcat prin intermediul literaturii. Așa cum, la vremea lor, icoanele au învins după o luptă teologică înverșunată sistemul iconoclast, acest text riguros este, din perspectivă naratologică, estetică, dar mai ales teologică, o capodoperă care își merită un loc de frunte cel puțin în mediul lingvisticii autohtone!

Pr. Claudiu-Ioan COMAN

---

⁴² Cf. N.T. Wright, *Ziua în care a început Revoluția – regândind sensul Crucii lui Iisus*, traducere de diac. Ioan I. Ică jr, Editura Deisis, Sibiu, 2017, 435 pp.

